and linguocultural peculiarities of realia-words in newspaper-publicistic style in modern Greek.

Key words: words denoting realia, national-cultural component, culture-specific vocabulary, classification, newspaper-publicistic style.

Стаття надійшла до редакції 02. 11. 2012 р.
Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.
Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Н. К. Кобиленко (Маріуполь)

УДК 821.14’02-342(045)

МЕТАФОРА В МІФОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Важливу роль у сприйнятті тексту відіграють тропи як засоби художньої виразності. Вони впливають на емоції читача або слухача, розкриваючи додаткові відтінки змісту, виражаючи авторське ставлення, вони створюють художню картину. Метафора – один з найяскравіших за виразністю та образними можливостям тропів. Але, незважаючи на це, у науці досі немає єдиної, загальноприйнятої концепції, немає єдиної класифікації, проте є безліч невирішених питань. Метафору, незважаючи на свою багатовікову історію, у науковій літературі розглядали й вивчали мало (О. Потебня [Потебня 1996], Н. Арутюнова [Арутюнова 1990; Арутюнова 1999], В. Телія [Телия 1981; Телия 1988], Дж. Лакофф [Лакофф 1990], М. Блек [Блэк 1990] та ін.). У працях різних авторів (зокрема О. Потебні [Потебня 1996], Е. Кассирера [Кассирер 1995], О. Фрейденберг [Фрейденберг 1998], Є. Мелетинського [Мелетинский 2000]) показано закономірності перетворення міфів у метафори, міфологічну генезу поетичної мови й багатьох поетичних символів і образів.

Метафора (гр. μεταφορά) – „перенесення”, переносне значення слова, у поширеному сенсі термін „метафора” застосовують до будь-яких видів уживання слів у непрямому значенні. Метафора є співучасть, спілкування смислів, проміжок у просторі та часі, необхідний для діалогу смислів і народження нового сенсу, перехід з одного стану в інший [Маккормак 1990: 55]. Рефлекси міфологічних уявлень про світ Е. Кассирер шукав і знаходив у метафорі. Первинні, доісторичні форми уявлень людини про світ не базувалися на категоріях розуму [Кассирер 1995: 24]. Дослідження в теорії метафори розпочато Аристотелем. Займаючись проблемами поетики й риторики, Аристотель розглядав метафору тільки як фігуру мови, але не говорив про метафору як про індивідуальне мовне явище. Сучасні дослідники розглядають метафоричні вирази як один з найважливіших засобів конструювання мови, його поширення, як способу зв’язку природної мови й мови науки, а також виявляють інші ознаки вживання метафор, так вони намагаються

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

вирішити проблему, що виявилася непосильною для минулого, – проблему становлення нового знання.

Ми зупинимося на ретроспективі концепцій метафори в межах когнітивної парадигми й на мовних теоріях міфу, тобто на тих дослідницьких підходах, які дозволяють розкрити проблему глибинного взаємозв'язку цих двох феноменів. Завдання теорії метафори – сформулювати правила переходу від буквального значення до метафоричного та експлікувати справжнє, тобто переносне значення метафори.

Об'єктом цього дослідження є міф і метафора. Феномен міфу розуміємо як культурний продукт історичної діяльності людства, присутній на всіх історичних етапах. Предметом вивчення є взаємозв'язок метафори та міфу на рівні соціально-культурної діяльності, семантичної концептуалізації та моделювання мовної картини світу.

Мета статті полягає в розробці міжпарадигмального підходу до проблем взаємозв'язку метафори та міфу, а також у спробі використовувати сучасні свідчення когнітивної семантики до аналізу міфу.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку завдань:

– визначити когнітивні властивості метафори;

– проаналізувати ступінь впливу лінгвістичних концепцій і мовних теорій на трактування міфу й міфотворчості;

– розглянути в лінгвістичному аспекті підстави метафори в міфотворчості.

У ході лінгвістичного аналізу нам доведеться виявити нові типи мовних, розумових, культурно-історичних взаємозв'язків між метафорою й міфом і тим самим розширити поле цих понять.

Установлюючи паралелізм об'єктів реальної або ілюзорної дійсності, учені констатують, що міфологічна свідомість базувалася на гносеологічній операції порівняння (і в цьому воно не відрізняється від матеріалістичного – відмінності виявляються лише у виборі агентів порівняння), що, у свою чергу, зумовило метафоризацію мови. Як зазначав Е. Кассирер у роботі „Філософія символічних форм", метафора спочатку постає як умова створення мови й міфу, як їхній важливий складник [Кассирер 1995].

Зазначимо, що до типів мовної метафори, крім образної й номінативної, належить ще й когнітивна метафора, для якої існує таке визначення: „Метафора – це когнітивний процес, який виражає й формує нові поняття та без якого неможливе одержання нового знання" [Лакофф 1990: 386].

Так само важливо, що лінгвістика за останні десятиліття включила у своє проблемне поле безліч парадигм з інших дисциплін, зокрема й теорію міфу, яку широко використовують у семантиці й порівняльно-історичному мовознавстві, але сучасна філософія міфології через різні

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

причини ігнорує перспективні парадигматичні настанови всередині когнітивної лінгвістики.

Однією з найбільш значущих проблем у полі філософського знання про міф і сучасні форми міфотворчості є проблема співвідношення міфу й мови, де серед багатьох питань ключову значущість мають питання про тропічність міфу, про глибинні взаємозв'язки міфотворчості та когнітивних функцій іносказання, зокрема, здатності мовної свідомості до створення різнорівневих метафор.

Метафора як об'єкт дослідження не втрачає своєї актуальності. Полівалентні властивості метафори зумовлюють погляд дослідників на це мовне явище, що може трансформуватися відповідно до перетворень загальнонаукових парадигм. Кількість теоретичних напрямів дослідження метафори збільшується з кожним роком, але на цьому етапі теорії метафори умовно можна розділити на кілька груп: логічні, аналітичні, когнітивні, прагматичні, семантичні та структурно-функціональні. Теоретична база, розроблена щодо міфу, величезна й охоплює практично всі аспекти цього складного феномену. Але нас цікавлять лише ті напрями, які допоможуть при аналізі глибинних взаємозв'язків міфу й метафори.

Однак не стільки сам міф є джерелом мовних метафор, скільки метафора є „перетворенням", основою міфу, оскільки метафоричний перенос знаходиться і в основі первинного осмислення об'єктів навколишньої дійсності, і в основі наступної побудови систем більш високих рівнів. Виходячи з такого розуміння сутності метафори, когнітивісти розглядають метафору не як засіб номінації, а як принцип пізнання: „Метафора проникає в повсякденне життя, причому не тільки в мову, але й у мислення. Наша повсякденна понятійна система, мовою якої ми думаємо й діємо, по суті своїй метафорична" [Лакофф 1990: 386]. А тому ми можемо стверджувати, що в давній метафорі йдеться про витоки розуміння й вербалізації цього розуміння.

Отже, метафора – це принцип пізнання, спосіб мислення й спосіб ментального відображення світу в суспільній свідомості. Можна вважати, що в надрах слова-символу криються й міф, й уособлення, і метафора. Наведемо приклади метафор грецької міфології:

Η καρδιά σου είναι από πέτρα (*Кам'яне серце*). Уперше фразу зустрічають у Гомера. Перед смертю Гектор сказав Ахіллу: „Твоє серце з каменю. Однак, пам'ятай, що на відміну від мене, боги гніваються на тебе, і в той день, коли Парис і Аполлон захоплять увесь твій рід, тебе вони вб'ють біля воріт" [Кун 2007].

Γόρδιος δεσμός (*Гордіїв вузол, розрубати гордіїв вузол*) – знайти вихід зі скрутного становища. Гордій – легендарний селянин, обраний царем фрігійців за вказівкою оракула як перший зустрічний. Гордій заснував столицю Гордіон і приніс у дар Зевсові свій віз, установивши його в храмі й прив'язавши ярмо до голоблі таким складним вузлом, що ніхто не міг його розв'язати. За прогнозом оракула, той, хто зуміє

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

справитися з вузлом, отримає у володіння всю Азію. У відповідь на пропозицію розплутати вузол Олександр Великий, який відвідав Гордіон у 334 році, розрубав його мечем [Там само].

Η Ολύμπια αταραξία (*Олімпійський спокій*) – на честь Зевса у стародавній Греції в м. Олімпія проводили міжнародні спортивні змагання (раз на чотири роки); інша назва – олімпіада. Під час олімпіади заборонялося організовувати та оголошувати війну. Таке примирення стали називати „олімпійський спокій” [Там само].

Το χρυσόμαλλον δέρας (*золоте руно*) – золоте руно знаходилося в Колхіді, його охороняли дракон та бики, що звергали з пащі полум’я. Його здобув Язон за допомогою Медеї. Кажуть про золото, багатство, яким усі хочуть заволодіти [Там само].

Σκυλίσια ζέστη (*Собача жара*) – Дуже сильна спека, дуже спекотний час. Вираз пов’язаний з міфом про пастуха Ікара. Після загибелі Ікара його собаку Міру Діоніс перетворив на сузір’я Великого Пса, а головна зірка сузір’я була названа Сиріусом (стара старогрецька назва – „пес, собака”). Сиріус було видно на небосхилі лише в спекотні літні дні. Ця зірка знаходилась по відношенню до сонця ближче за решту зірок. Стародавні греки вважали, що спека виходитиме саме від цієї зірки й найспекотнішу погоду почали називати собачою жарою [Там само].

Міфологізована метафора транспонує образ, що сформувався за допомогою сприйняття й ментального відображення об’єкта одного класу, на об’єкт, що характеризується іншою приналежністю. У результаті останнього присвоюються „чужі” ознаки, які вступають „у відношення кон’юнкції з рештою властивостями денотата” [Арутюнова 1990: 30]. Отже, метафора виникає на перетині концептуальних полів. Слово-міф як міфологічна метафора репрезентує поєднання, ідентифікує й предикатне значення. І в цьому сенсі міфологічна метафора може бути розглянута як результат проекційного поєднання двох різнорідних об’єктів. Це проекційне поєднання засноване на асоціюванні чуттєвих уявлень, що виникають щодо таких об’єктів, і знаходить відображення в численних фактах накладення й перетину концептуальних і семантичних полів. Витоки міфологічного символізму й початок метафоричного ладу мови, оскільки в цьому процесі формується той зміст, який вкладається до значення слова.

Характер поетичних метафор і художніх образів стає зрозумілим, якщо за ними бачити міфологічні архетипи, використані поетом чи художником у якості інструмента для вираження якоїсь думки або якогось явища дійсності. Спільне коріння метафори й міфологічного образу йдуть до палеонтологічної семантики відповідних мов.

Часто підкреслюють, що саме метафора створює духовний зв’язок між мовою і міфом, але в розгляді цього процесу та його напрямів теоретики сильно розходяться. Мовна форма метафори співвідноситься з міфологічною. Одна втручається в іншу й зумовлює її зміст. Ця зумовленість може розглядатися тільки як взаємна. Мова та міф із самого

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

початку перебувають у нерозривному зв'язку, з якої поступово вони виокремлюються як самостійні елементи.

Міф оживає і збагачується завдяки мові, а мова – завдяки міфу. У цій постійній взаємодії і взаємному проникненні підтверджується єдність духовного початку, з якого вони обидва походять, різними виразами й ступенями якого вони є. У мові діє й інша сила – сила логосу. Але є ще й третій член – мистецтво. Міф, мова і мистецтво сягають до конкретної нерозчленованої єдності, що лише поступово розпадається на три самостійних види духовної творчості.

З погляду когнітології метафора є інструментом пізнання світу, оскільки вона заснована на встановленні асоціативних зв'язків, подібностей і відмінностей між явищами світу та створює на цій основі нові особистісні смисли, які представляють суб'єктивне ставлення індивіда до світу, його бачення, його трактування того чи того фрагмента дійсності.

Створювані метафорою нові концепти мовної картини світу поєднують логічні суті різного порядку, синтезують абстрактне й конкретне; вони є результатом взаємодії та пізнавальних процесів, й емпіричного досвіду, і культурного стану колективу, і його мовної компетенції. Метафора дозволяє зробити наочною невидиму картину світу – створити її мовну картину, сприйняту за сіть вербально образних асоціацій, що становлять слова та вирази.

Література

Алексеев 2002 – Алексеев К. И. Эскиз теории метафоры. Психологические исследования дискурса / К. И. Алексеев. – М. : ПЕРСЭ, 2002. – 80 с.; **Арутюнова 1999** – Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Яз. рус. культуры, 1999. – 869 с.; **Арутюнова 1990** – Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс : вступ. ст. / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5 – 32; **Барт 1994** – Барт Р. Избранные работы: Семиотика и поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1994. – 616 с.; **Блэк 1990** – Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафора. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153 – 172; **Кассирер 1995** – Кассирер Э. Философия символических форм: введение и постановка проблемы : антология / Э. Кассирер. – М. : Юрист, 1995. – С. 202 – 210; **Кошарная 2002** – Кошарная С. А. Миф и язык: опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / С. А. Кошарная. – Белгород : БелГУ, 2002. – 288 с.; **Кун 2007** – Кун Н. А. Легенды и мифы древней Греции [Електронний ресурс] / Н. А. Кун. – М. : Гелиос, 2007. – Режим доступу : http://www.readall.ru/lib_page_readall_91637.html; **Лакофф 1990** – Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М. : Прогресс. 1990. – С. 385 – 415; **Лотман 2000** – Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПБ, 2000. – 704 с.; **Маккормак 1990** – Маккормак Э.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Когнитивная теория метафоры / Э. Маккормак // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 341 – 365; **Мелетинский 2000** – Мелетинский Е. М. От мифа к литературе : учеб. пособие / Е. М. Мелетинский. – М. : РГГУ, 2000. – 169 с.; **Потебня 1996** – Потебня А. А. Слово и миф / А. А. Потебня. – М. : Правда, 1989. – 505 с.; **Телия 1988** – Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173 – 204; **Телия 1981** – Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия . – М. : Наука, 1981. – 269 с.; **Фрейденберг 1998** – Фрейденберг О. М. Миф и литература древности / О. М. Фрейденберг. – М. : Издат. фирма „Восточная литература” РАН, 1998. – 465 с.

Кобиленко Н. К. Метафора в міфологічному дискурсі

У статті досліджено міжпарадигмальний підхід до проблем взаємозв’язку метафори та міфу, а також здійснено спробу використати сучасні свідчення когнітивної семантики до аналізу міфу. Виділено типи мовної метафори: образну, номінативну й когнітивну. Виявлено типи мовних, розумових, культурно-історичних взаємозв’язків між метафорою й міфом, що дозволяє розширити поле цих понять. Проаналізовано метафори, репрезентовані в міфологічному дискурсі стародавніх греків, розкрито роль та значення метафор у етнокультурних контекстах. Це дозволяє простежити функціонування деяких метафор та особливості їх значень.

Ключові слова: давньогрецька міфологія, когнітологія, міф, міфологічний дискурс, метафора, метафоризація, мовна картина світу.

Кобыленко Н. К. Метафора в мифологическом дискурсе

В статье исследовано межпарадигмальный подход к проблемам взаимосвязи метафоры и мифа, а также предпринята попытка использовать современные сведения когнитивной семантики для анализа мифа. Выявлены типы языковой метафоры (образная, номинативная и когнитивная) и типы языковых, мыслительных, культурно-исторических взаимосвязей между метафорой и мифом, что позволяет расширить поле этих понятий. В статье анализируются метафоры в мифологическом дискурсе древних греков, определяется роль и значение метафоры в этнокультурных контекстах. Это позволяет проследить функционирование некоторых метафор и особенности их значений.

Ключевые слова: древнегреческая мифология, когнитология, миф, мифологический дискурс, метафора, метафоризация, языковая картина мира.

Kobylenko N. K. Metaphor in Mythological Discourse

The article deals with the inter-paradigmatic approach to the problems of metaphor and myth interrelation. For myth analysis the up-to-date data of

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

cognitive semantics is used. The types of linguistic metaphors (image, nominative, and cognitive) and types of linguistic, cognitive, cultural-and-historical interrelations of metaphor and myth are found out. This allows to extend their conceptual fields. The article presents the analysis of the metaphors in mythological discourse of ancient Greeks, there are defined the role and significance of metaphors in ethnic and cultural contexts. This enabled to observe the functioning of some metaphors and peculiarities of their meanings.

Key words: ancient Greek mythology, cognitology, myth, mythological discourse, metaphor, metaphoration.

Стаття надійшла до редакції 12. 11. 2012 р.
Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.
Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Ковтун Т. В. (Киев)

УДК = 811.161.1: 39: 81’23

СЛОВА С КУЛЬТУРНЫМ КОМПОНЕНТОМ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Важнейшей социальной функцией языка является коммуникативная (функция общения). Для решения лингвострановедческих проблем применяется кумулятивная (накопительная, культуроносная) функция, которая состоит в том, что язык способен накапливать, сохранять и передавать информацию, полученную в процессе развития человечества. Язык накапливает и закрепляет в своих единицах (особенно в словах и фразеологических оборотах) знания и опыт, приобретенные людьми на протяжении многих веков.

Основным элементом, в котором отражается культура, является слово, потому что именно слова непосредственно связаны с предметами и явлениями окружающей действительности. Кроме того, слово является основной иноязычной единицей, которую должен усвоить иностранец. Особое внимание уделяется словам с культурным компонентом, семантика которых отражает своеобразие культуры.

Цель данной статьи – рассмотреть и охарактеризовать специфику русских слов, которые содержат в своем значении культурный компонент.

Данная цель предполагает постановку и решение таких задач: 1) рассмотреть лингвострановедческую теорию слова, 2) раскрыть понятие лексического фона, 3) рассмотреть и охарактеризовать безэквивалентные, фоновые и коннотативные слова в русском языке.

Русский лингвист Н. Комлев высказал и аргументировал мысль о том, что слово не только „означает” предмет или явление действительности, но и создает фон, который ассоциируется с данным

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com